

Naar 80% werkzaamheid op de Vlaamse arbeidsmarkt in 2030?! Een kloof te dichten

Sarah Vansteenkiste, Gert Theunissen - Steunpunt Werk - KU Leuven

ABSTRACT

Zowel de Vlaamse als de federale regering sprak de ambitie uit om tegen 2030 een werkzaamheidsgraad van 80% te realiseren. Voldoende mensen aan het werk krijgen en houden, is om meerdere redenen en vanuit verschillende perspectieven een cruciale doelstelling: voor onze samenleving als geheel, voor onze organisaties en voor onze burgers. In het projectiemodel werkzaamheid van het Steunpunt Werk ramen we de evolutie van de werkzaamheidsgraad op middellange termijn. In dit artikel geven we methodologische duiding bij het projectiemodel en het IMPACT-scenario dat we als best guess naar voor schuiven. We lichten de recentste projectieresultaten toe op het vlak van werkzaamheid en aantallen werkenden, en confronteren onze projecties met de 80%-doelstelling voor 2030. We bespreken ook hoe de 'vervangingsvraag 55+', een indicator die we afleiden uit onze werkzaamheidsprojectie, het volgende decennium zou kunnen evolueren. Onze voornaamste conclusie is dat er extra beleid nodig is om de ambitie van 80% werkzaamheid kracht bij te zetten. Dit beleid zal zich op de volledige arbeidsreserve moeten richten, met bijzondere aandacht voor de grote groepen Vlamingen die momenteel om diverse redenen niet-beroepsactief zijn.

In regeerakkoorden, beleidsverklaringen en het politieke discours in het algemeen wordt veel belang gehecht aan het verhogen van de werkzaamheidsgraad, het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd. In 2021 bedroeg de werkzaamheid (20- tot 64-jarigen) 75,3% in Vlaanderen en 70,6% in België. Zowel op Vlaams als federaal niveau werd de ambitie uitgesproken om tegen 2030 een werkzaamheidsgraad van 80% te realiseren. Voldoende mensen aan het werk krijgen en houden, is om meerdere redenen en vanuit verschillende perspectieven een cruciale doelstelling: voor onze samenleving als geheel, voor onze organisaties en voor onze burgers.

Vanuit het oogpunt van de samenleving als geheel zijn een gezonde economie en performante arbeidsmarkt essentieel om ons welvaartsmodel, met sterk uitgebouwde sociale zekerheidsstelsels, te blijven financieren. Een hoge werkzaamheid betekent dat relatief meer mensen op arbeidsleeftijd belastingen en bijdragen betalen en relatief minder mensen in deze leeftijdsgroep uitkeringen (in het kader van werkloosheid, ziekte of invaliditeit, leefloon, ...) ontvangen. Een sterke arbeidsdeelname versterkt zo de financiële basis om te blijven investeren in onderwijs en vorming, welzijn en zorg, economie en innovatie, milieu en natuur, sport en cultuur, infrastructuur en woningen, ... kortom in alle (Vlaamse) beleidsdomeinen, elk met een belangrijke impact op ons welzijn en onze levenskwaliteit.

Ook voor onze organisaties is een goed werkende arbeidsmarkt - met voldoende, voldoende gekwalificeerde en voldoende inzetbare arbeidskrachten - van essentieel belang, voor hun beoogde dienstverlening en productie, performantie en groeimogelijkheden. Op dit moment (medio 2022) is de Vlaamse arbeidsmarkt bijzonder krap, met minder dan twee werkzoekenden zonder werk per openstaande vacature.

In heel wat organisaties, zowel in de profit als in de social profit en bij de overheid, weegt het niet of erg moeizaam vinden van de juiste arbeidskrachten inmiddels op het volume en/of de kwaliteit van de productie en de dienstverlening (zie ook Van Impe, Scholiers, Vansteenkiste, & De Smet, 2022). Aanhoudende krapte houdt ook het risico in dat opportuniteiten (zoals extra vraag naar producten of diensten) niet kunnen worden verzilverd, en zet dus een rem op de economische groei. De opdracht is om meer mensen toe te leiden naar openstaande jobs, zodat werkgevers hun activiteiten kunnen voortzetten en duurzaam verder kunnen ontwikkelen. Een vlotte afstemming tussen arbeidsvraag en arbeidsaanbod is bepalend voor de slagkracht van onze economie.

Elke Vlaming heeft dus belang bij een hoge werkzaamheidsgraad, als basis voor goede publieke voorzieningen en een gezonde economie. Maar voor elke burger kan werk – en zeker zinvol, kwaliteitsvol en correct verloond werk – ook een belangrijke aandrijver zijn van individueel welzijn en persoonlijke zingeving. Een job biedt structuur aan het leven en veel kansen tot sociale interactie en de ontplooiing van je talenten. Als Steunpunt Werk hechten we ook omwille van deze emanciperende en zingevende kracht van werk belang aan een hoge werkzaamheidsgraad, vanuit het oogpunt van onze burgers. Het doel is een maatschappij waarin iedereen die dit wil, ook personen uit kwetsbare groepen, volwaardig aan het arbeidsleven kan participeren.

Een hoge werkzaamheid is dus om meerdere redenen belangrijk en het nastreven waard. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de evolutie van de werkzaamheidsgraad met veel aandacht gevolgd wordt, door beleidsmakers, onderzoekers en het bredere publiek. Samen met andere statistiekinstellingen (zoals Statbel, Statistiek Vlaanderen en Eurostat) volgt ook het Steunpunt Werk deze centrale arbeidsmarktindicator op de voet op.

Daarnaast heeft het Steunpunt Werk ook een traditie opgebouwd in werkzaamheidsprojecties op middellange termijn. Monitoring van de historische evolutie is uiteraard essentieel, maar het is ook zinvol om de toekomstige evolutie van de werkzaamheidsgraad proberen in te schatten, zeker in het licht van de ambitieuze doelstellingen ter zake. Projecties bieden een indicatie van hoe realistisch en haalbaar de geformuleerde beleidsdoelen op het vlak van werkzaamheid zijn. Komt de projectie (fors) onder de target uit, dan kan dit als een signaal gezien worden dat er extra beleidsimpulsen nodig zijn om de arbeidsdeelname te ondersteunen (bij wie werkt) en te stimuleren (bij wie dit nog niet of niet meer doet).

Het projectiemodel werkzaamheid: methodologie en scenario's

Met het projectiemodel werkzaamheid van het Steunpunt Werk ramen we de evolutie van de werkzaamheidsgraad op middellange termijn (momenteel tot en met 2030) en op basis van een reeks scenario's. Modeltechnisch steunt de werkzaamheidsprojectie op de cohortcomponentenmethode: we rollen activiteitsgraden van vijfjarige leeftijdsklassen van mannen en vrouwen door in de projectieperiode. Na de inbreng van bevolkings- en werkloosheidsvooruitzichten kunnen we uit deze toekomstige activiteitsgraden aantallen werkenden en werkzaamheidsgraden afleiden.

De historische activiteitsgraden die we als basis nemen voor trends in toekomstige beroepsactiviteit zijn afkomstig van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK), een representatieve steekproef bij de leden van de privé-huishoudens van 15 jaar en ouder, woonachtig in België. Het gebruik van EAK-data impliceert dat we in onze projectie de ILO-definities volgen van wanneer iemand werkend, werkloos of niet-beroepsactief is.

In dit artikel bespreken we de projectieresultaten volgens drie scenario's (zie **TABEL 1**). Een scenario is een set van assumpties over de toekomst, die we in de projectie doorrekenen. De scenario's Demografie en BAU fungeren als baseline-scenario's. Daartegenover plaatsen we het IMPACT-scenario, waarin we onder andere de (geraamde) impact van beleid en conjunctuurvooruitzichten in rekening brengen.

TABEL 1 \ Belangrijkste factoren en assumpties in de projectiescenario's Demografie, BAU en IMPACT

Scenario	Evolutie in de projectieperiode van de		
	BEVOLKING	BEROEPSACTIVITEIT	WERKLOOSHEID
Demografie	Volgens demografische vooruitzichten FPB	Stabiel op gemiddelde niveau 2017-2021	Stabiel op gemiddelde niveau 2017-2021
BAU	Volgens demografische vooruitzichten FPB	Reproductie trends uit het recente verleden (cohortcomponentenmethode)	Stabiel op gemiddelde niveau 2017-2021
IMPACT	Volgens demografische vooruitzichten FPB	Herstel coronadip (hogere startwaarden) Reproductie trends uit het recente verleden (cohortcomponentenmethode) Impact beleid Di Rupo I en Michel I (post hoc verhoging van activiteitsgraden 55+)	Volgens relatieve evolutie werkloosheidsgraad in HERMREG-vooruitzichten (omrekening van concept FPB naar EAK-werkloosheid)

Bron: Steunpunt Werk

'Demografie' is het eenvoudigste scenario. In dit scenario laten we de bevolking evolueren zoals geraamd in de demografische vooruitzichten die het Federaal Planbureau (2022) jaarlijks publiceert. De activiteits- en werkloosheidsgraden houden we in de projectieperiode constant op het gemiddelde niveau van de afgelopen vijf jaar. De Demografie-projectie geeft aan hoe de werkzaamheidsgraad zal evolueren (louter) in functie van geraamde wijzigingen in het volume en de compositie van de bevolking op arbeidsleeftijd.

Ook in het 'BAU'-scenario (*business as usual*) laten we de bevolking evolueren zoals geraamd in de bevolkingsvooruitzichten en houden we de werkloosheidsgraden constant op het recente niveau. De activiteitsgraden daarentegen laten we in de projectieperiode evolueren zoals in het recente verleden. Om deze trends te reproduceren passen we de cohortcomponentenmethode toe. In vergelijking met de Demografie-projectie geeft de BAU-projectie aan hoe de werkzaamheidsgraad zal evolueren indien recente trends in beroepsactiviteit zich zuiver (zonder correcties) doorzetten.

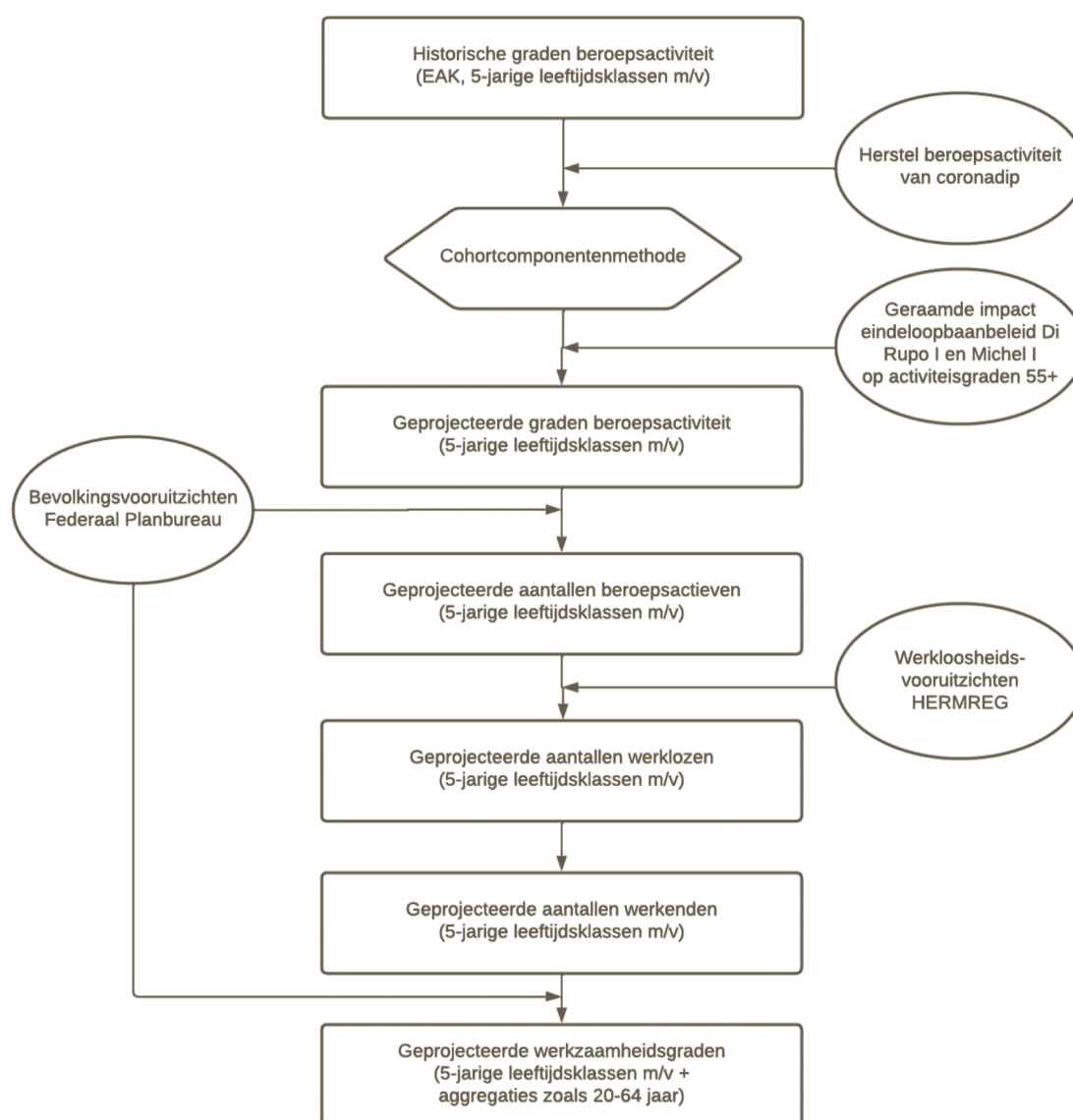
Het IMPACT-scenario is het meest uitgewerkte scenario en fungeert als onze *best guess*. Zoals in de BAU-projectie gebruiken we ook in de IMPACT-projectie de bevolkingsvooruitzichten van het Planbureau en rollen we historische activiteitsgraden door in de projectieperiode, via de cohortcomponentenmethode. Het IMPACT-scenario omvat bijkomend assumpties over de impact van de COVID-19-crisis, de geraamde impact van de eindeloopbaanmaatregelen van de federale regeringen Di Rupo I en Michel I en de toekomstige evolutie van de werkloosheidsgraad (als proxy voor de conjunctuurevolutie).

- Wat de impact van de COVID-19-crisis op de Vlaamse arbeidsmarkt betreft, gaan we ervan uit dat het om een tijdelijke dip ging. We veronderstellen dat de activiteitsgraden in 2022 (het eerste projectiejaar) hersteld zullen zijn van de dalingen die zich tijdens de COVID-19-crisis (in bepaalde leeftijdsklassen) voordeden. Als startwaarde voor het doorrollen van de activiteitsgraden hanteren we het maximum van het gemiddelde over de voorbije vijf jaar (2017-2021) en de recentste waarde (2021).
- Voor de impact van de eindeloopbaanmaatregelen van de federale regeringen Di Rupo I en Michel I hanteren we specifieke ramingen van het FPB. De doorgerolde activiteitsgraden van de 55- tot 59-jarigen en 60- tot 64-jarigen worden voor de (eerste) projectiejaren opwaarts aangepast (post hoc correctie).

- Voor de toekomstige evolutie van de werkloosheidsgraad baseren we ons op de Regionale economische vooruitzichten (HERMREG-model) die het Federaal Planbureau samen met BISA, Statistiek Vlaanderen en IWEPS jaarlijks publiceert. De recentste editie van deze vooruitzichten (juli 2021) raamt een daling van de werkloosheidsgraad vanaf 2023, tot een historisch laag niveau in 2026. Onze assumptie luidt dat de EAK-werkloosheidsgraad de relatieve evolutie van de administratieve werkloosheidsgraad (concept FPB) die in het HERMREG-model gehanteerd wordt, zal volgen tot en met 2026, en in de projectiejaren na 2026 op dit niveau zal blijven.

FIGUUR 1 biedt een schematische weergave van de verschillende stappen die in de werkzaamheidsprojectie volgens het IMPACT-scenario doorlopen worden, vertrekkend van historische activiteitsgraden voor deelgroepen naar leeftijd en geslacht, tot en met geprojecteerde werkzaamheidsgraden voor de volledige Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar).

FIGUUR 1 \ Het IMPACT-scenario in het projectiemodel werkzaamheid van het Steunpunt Werk

Bron: Steunpunt Werk

We staan nog even stil bij de *status* van deze projecties: hoe moet je de projectieresultaten als gebruiker lezen en interpreteren? De uitkomsten uit het projectiemodel werkzaamheid zijn in elk geval geen prognoses of voorspellingen in de gangbare zin van het woord. Er gaan geen statistische modellen of probabiliteitsberekeningen achter schuil. Het projectiemodel berekent het effect van de assumpties die we in het scenario verwerken, zonder een uitspraak te doen over de waarschijnlijkheid van het resultaat. In het IMPACT-scenario dat we naar voor schuiven, proberen we uiteraard wel redelijke en ‘plausibele’ assumpties te verwerken over de factoren die de werkzaamheid aandrijven, zodat het projectieresultaat op een betekenisvolle manier geïnterpreteerd kan worden en op een zinvolle manier geconfronteerd kan worden met beleidsdoelstellingen en andere projecties.

Projectieresultaten

TABEL 2 en **FIGUUR 2** bieden een overzicht van de belangrijkste projectieresultaten. Het gaat hier over de projectie van april 2022, die Sarah Vansteenkiste tijdens de Vlaamse Werkgelegenheidsconferentie van 19 april 2022 in haar presentatie¹ besprak.²

TABEL 2 \ Historische en geprojecteerde evolutie van werkzaamheidsgraad, aantal werkenden en bevolking (Vlaams Gewest, 20-64 jaar; 2012-2021: EAK; 2021-2030: projecties volgens Demografie-, BAU- en IMPACT-scenario)

	EAK				projecties			doel	jaarlijkse groeivoet	
	2012	2019	2020	2021	2030 DEMOGRAFIE	2030 BAU	2030 IMPACT	2030	2012-2021	2021-2030 (IMPACT)
werkzaamheidsgraad	71,5%	75,5%	74,7%	75,3%	75,9%	75,2%	76,6%	80,0%	+0,42 ppt	+0,14 ppt
werkenden (x1000)	2708,1	2886,2	2863,1	2888,6	2899,6	2875,0	2925,7	3057,5	+20,1	+4,1
bevolking (x1000)	3786,3	3825,3	3831,4	3837,6	3821,8	3821,8	3821,8	3821,8	+5,7	-1,8

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt Werk, april 2022)

Projecties van werkzaamheid en werkenden

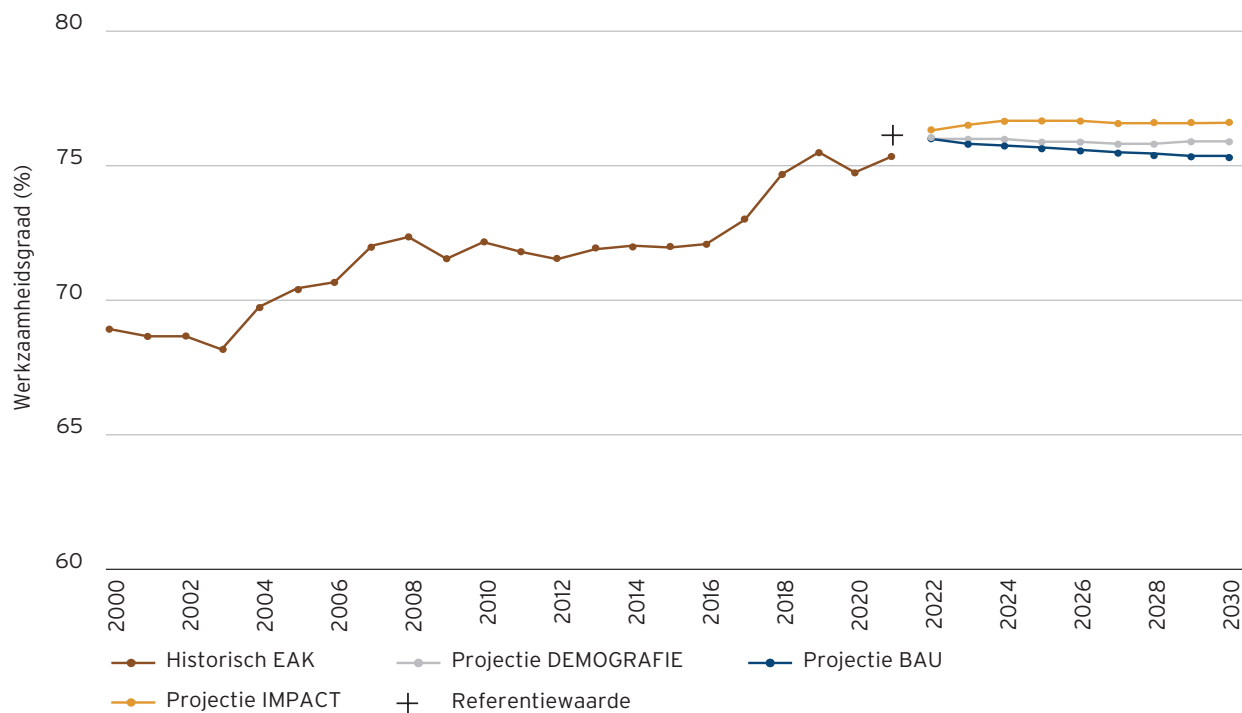
De werkzaamheidsgraad in het Vlaams Gewest (20- tot 64-jarigen) steeg van 71,5% in 2012 naar 75,5% in 2019. In 2020, het eerste coronajaar, daalde de werkzaamheid naar 74,7%. De positieve trend sinds 2012 werd hiermee doorbroken. De lockdowns en andere coronamaatregelen hadden in 2020 een enorme impact op onze samenleving en ook op de Vlaamse arbeidsmarkt. In het licht van deze grote schok was de daling in werkzaamheid relatief beperkt. De talrijke, gerichte en effectieve steunmaatregelen die de overheid nam, zoals de versoepelingen in de stelsels van tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht voor zelfstandigen, hebben veel Vlamingen voor jobverlies behoed (zie ook De Smet, Penders, & Vansteenkiste, 2021).

¹ De presentatie ‘De Vlaamse arbeidsmarkt richting 2030: meer mensen aan het werk?!’ kan geraadpleegd worden op de [website van het Steunpunt Werk](#).

² De projectieresultaten voor 2022 zijn nog voorlopig, in afwachting van de update van de HERMREG-vooruitzichten (vermoedelijk beschikbaar in juli 2022). De andere bronnen (EAK en Demografische vooruitzichten) zijn in deze projectie wel bijgewerkt. Via de interactieve toepassing Arbeidsmarktprojecties, terug te vinden op de [website van het Steunpunt Werk](#), kan u steeds de recentste projecties raadplegen.

In 2021, het tweede coronajaar, herstelde de werkzaamheidsgraad tot 75,3% en vond zo bijna weer aansluiting met het precoronaniveau (75,5% in 2019)³.

FIGUUR 2 \ Historische en geprojecteerde evolutie van de werkzaamheidsgraad (Vlaams Gewest, 20-64 jaar; 2000-2021: EAK; 2021-2030: projecties volgens Demografie-, BAU- en IMPACT-scenario)

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt Werk, april 2022)

De geprojecteerde werkzaamheidsgraden volgens het Demografie-scenario blijven tussen 2022 (76,0%) en 2030 (75,9%) nagenoeg stabiel. Dit betekent dat de werkzaamheidsgraad in de projectieperiode nauwelijks zal veranderen als gevolg van geraamde wijzigingen in de samenstelling van de bevolking op arbeidsleeftijd. Op de weg naar 80% werkzaamheid in 2030 valt van de demografische evolutie eerder een zeer lichte tegenwind (evolutie van -0,1 procentpunt werkzaamheid tijdens de projectieperiode) dan een meewind te verwachten.

De IMPACT-projectie van de werkzaamheidsgraad landt op 76,6% in 2030. Dit is 1,3 procentpunt meer dan de BAU-projectie voor 2030 (75,2%). Deze bonus is te danken aan de extra assumpties in het IMPACT-scenario, die alle drie tot een hogere geprojecteerde werkzaamheidsgraad leiden: de veronderstelling dat de coronadip tijdelijk zal zijn, het verhogen van de activiteitsgraden van 55-plussers in functie van de geraamde impact van eerder genomen eindeloopbaanmaatregelen (wat resulteert in een geprojecteerde werkzaamheidsgraad voor 55-plussers van 58,1% in 2030 volgens IMPACT, versus 57,3% volgens BAU) en de toepassing van de gunstige regionale werkloosheidsvooruitzichten van het Federaal Planbureau (editie van juli 2021, dus voor de oorlog in Oekraïne).

³ Indien er abstractie gemaakt wordt van de methodologische wijzigingen in de EAK-bevraging vanaf 2021 (onder andere een wijziging in de ILO-definities van werkloosheid en werkgelegenheid, zie de toelichting op <https://statbel.fgov.be/nl/wijzigingen-de-enquete-naar-de-arbeidskrachten-eak-2021>), zou de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen in 2021 een half procentpunt hoger uitgekomen zijn, op 75,8% (bron: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/werk-opleiding/arbeidsmarkt/werkgelegenheid-werkloosheid>). Volgens deze alternatieve, meer vergelijkbare berekening was de Vlaamse werkzaamheidsgraad in 2021 dus volledig hersteld van de coronacrisis, met een iets hogere graad dan in 2019 (75,5%). Omdat we in onze projecties werken met deelgraden (vijfjarige leeftijdsklassen mannen en vrouwen) en de alternatieve cijfers enkel geaggregeerd beschikbaar zijn, werken we voor 2021 verder met de officiële werkzaamheidsgraden. Meer algemeen maken we in het projectiemodel werkzaamheid overigens steeds abstractie van tijdreeksbreuken in de EAK-data. Voor de berekening van de doorstroomcoëfficiënten in de cohortcomponentenmethode zijn we immers aangewezen op gegevens van de afgelopen tien jaar. Ook de EAK-breuk tussen 2016 en 2017 (overgang naar paneldesign en introductie van nieuwe methodes van dataverzameling) wordt de facto dus genegeerd in onze projecties.

We merken op dat we in onze projectie voor 2030 uitgaan van een werkloosheidsgraad van 2,6% (20 tot 64 jaar), een graad die nog een stuk lager ligt dan de laagste waarde in onze EAK-tijdreeks sinds 1985 (3,0% in 2019).

Tussen de IMPACT-projectie voor 2030 (76,6%) en de beoogde werkzaamheid van 80% in 2030 gaapt een verschil van 3,4 procentpunten. Van de kloof tussen de werkzaamheidsgraad in 2021 (75,3%) en de doelstelling voor 2030 (80%) wordt in de IMPACT-projectie slechts iets meer dan een kwart gedicht. We kunnen de grote uitdaging richting 2030 ook illustreren aan de hand van gemiddelde jaarlijkse groeivoeten. Om van 75,3% in 2021 naar 80% in 2030 te evolueren, moet de werkzaamheidsgraad jaarlijks gemiddeld met +0,52 procentpunt stijgen. In het IMPACT-scenario projecteren we echter maar een gemiddelde jaarlijkse groei van +0,14 procentpunt tussen 2021 en 2030. Om de target van 80% te halen, is er dus een extra stijging van gemiddeld +0,38 procentpunt per jaar nodig, bovenop de geraamde stijging in de IMPACT-projectie. Ter referentie: tussen 2012 en 2021 steeg de werkzaamheidsgraad gemiddeld met +0,42 procentpunt per jaar. Dit historische groeiritme is een stuk hoger dan wat we projecteren richting 2030⁴, maar toch nog lager dan wat nodig is om van 75,3% in 2021 naar 80% werkzaamheid in 2030 te evolueren.

We kunnen de kloof tussen projectie en doelstelling ook in aantallen werkenden uitdrukken. Volgens het IMPACT-scenario zouden er in 2030 2,925 miljoen Vlamingen aan het werk zijn. Dit zijn er 131 800 minder dan de 3,058 miljoen werkende Vlamingen bij 80% werkzaamheid in 2030. Om van 75,3% in 2021 naar 80% in 2030 te evolueren, moeten er jaarlijks gemiddeld 18 800 Vlamingen bijkomend aan het werk gaan. Tussen 2012 en 2021 kwamen er gemiddeld 20 100 werkenden bij per jaar, maar in deze periode steeg de bevolking op arbeidsleeftijd ook nog (+5700 personen per jaar), terwijl we in de projectieperiode een lichte daling incalculeren (-1800 personen per jaar). Hierdoor zijn de historische en de benodigde toekomstige groeivoeten niet één-op-één vergelijkbaar.

Projectie van de vervangingsvraag 55+

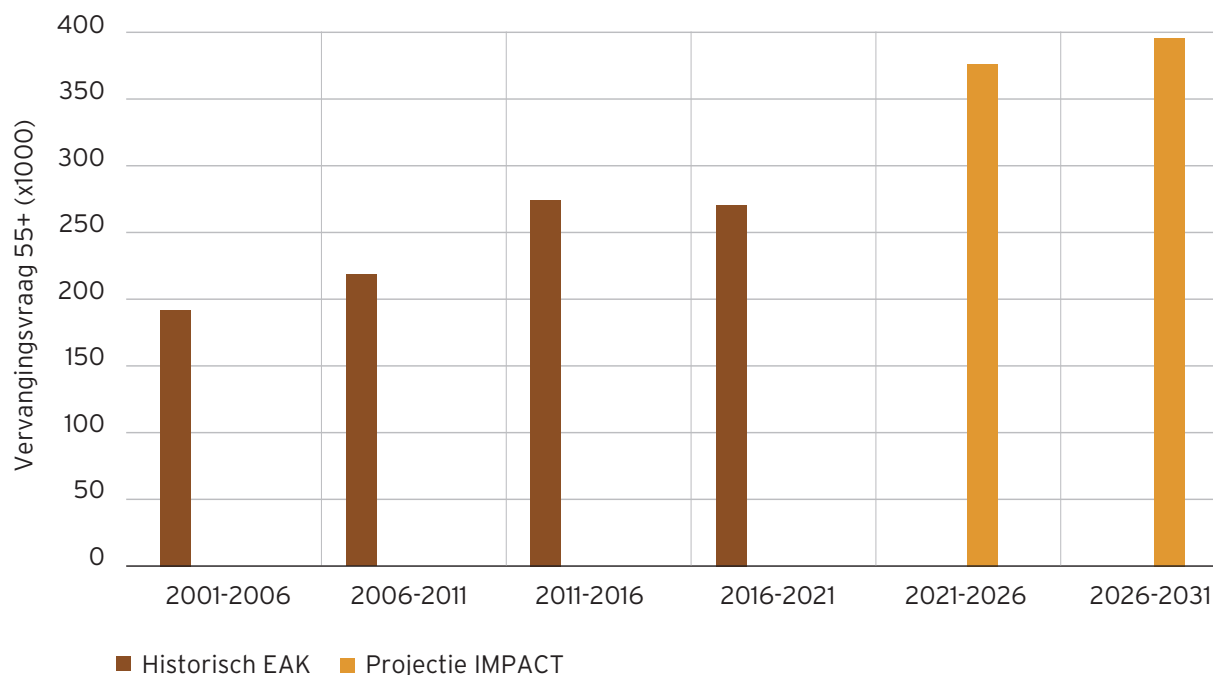
Omdat we aantallen werkenden naar leeftijd projecteren, kunnen we met behulp van het projectiemodel werkzaamheid ook een indicatie geven van de toekomstige vervangingsvraag. De vervangingsvraag geeft de netto-uitstroom van 55-plussers uit de werkende bevolking weer in een bepaalde periode. We berekenen deze indicator als het aantal werkende 55-plussers in jaar X min het aantal werkende 50-plussers in jaar X-5.

De vervangingsvraag 55+ drukt het aantal arbeidsplaatsen uit dat bij een niet-dalend werkgelegenheidsniveau opnieuw ingevuld moet worden doordat oudere generaties de arbeidsmarkt (meestal definitief) verlaten. Het grootste deel treedt uit via al dan niet voortijdige pensionering, maar het kan ook gaan om uitstroom van werk naar werkloosheid of naar een andere vorm van niet-beroepsactiviteit dan pensionering (bijvoorbeeld invaliditeit). Ook overlijdens en immigratie spelen een (beperkte) rol. De uittrede van 55-plussers uit de werkende bevolking creëert jobopportunities voor andere personen op arbeidsleeftijd, in de vorm van vervangingsvacatures, maar kan ook drukken op de ervaren krapte op de arbeidsmarkt.

FIGUUR 3 toont de vervangingsvraag voor vier historische periodes en twee projectieperiodes. Tussen 2016 en 2021 bedroeg de vervangingsvraag 270 900 personen (gemiddeld 54 200 per jaar). Volgens de projectie (IMPACT-scenario) zal dit aantal gevoelig stijgen: tussen 2021 en 2026 projecteren we een netto-uitstroom van 376 800 55-plussers (75 400 per jaar) en tussen 2026 en 2031 van 394 900 55-plussers (79 000 per jaar).

⁴ De relatief sterke groei tussen 2012 en 2021 was vooral te danken aan de sterk toegenomen werkzaamheidsgraad bij 55-plussers (van 40,5% in 2012 naar 57,0% in 2021, een stijging van +16,5 procentpunten) en bij vrouwen (van 66,2% in 2012 naar 71,9% in 2021, een stijging van +5,7 procentpunten). In de IMPACT-projectie stijgen deze graden nog door, maar aan een veel lager tempo.

FIGUUR 3 \ Historische en geprojecteerde evolutie van de vervangingsvraag 55+ (Vlaams Gewest; 2001-2021: EAK; 2021-2031: projecties volgens IMPACT-scenario)

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt Werk, april 2022)

Hoe kunnen we de forse toename van de vervangingsvraag sinds het begin van deze eeuw verklaren? Vooreerst: tussen 2000 en 2021 nam het aantal 55-plussers in het Vlaams Gewest met +45% toe, van 636 600 naar 925 200 personen. In diezelfde periode verdubbelde de werkzaamheidsgraad in deze leeftijdscategorie ruimschoots, van 25,4% naar 57,0%. Het gecombineerd gevolg van beide trends is dat het aantal werkende 55-plussers tussen 2000 en 2021 ruim verdrievoudigde, van 161 900 naar 527 200 werkenden. De arbeidsmarktuittrede van deze groep nam logischerwijs ook sterk toe.

De sterk stijgende vervangingsvraag wordt met andere woorden aangedreven door enerzijds een demografische evolutie (babyboomgeneratie die doorschuift in de leeftijdspyramide en in steeds groteren getale de arbeidsleeftijd verlaat) en anderzijds de maatschappelijke trend om langer beroepsactief te blijven (onder meer onder druk van de afbouw van vervroegde uitredestelsels zoals het brugpensioen). De vervangingsvraag zal in Vlaanderen pieken in het vervolg van het lopende decennium⁵. Het grote aantal vervangingsvacatures als gevolg van uittrede van 55-plussers zal de krapte en spanning op de Vlaamse arbeidsmarkt nog een hele tijd structureel aanvuren.

Implicaties van de projecties voor het beleid

Bij elke projectie, prognose of raming dient het nodige voorbehoud gemaakt te worden. Dat is bij onze IMPACT-projectie van de werkzaamheidsgraad niet anders. Zo heeft de actualiteit van 2022 de optimistische werkloosheidsvooruitzichten van 2021 wellicht al achterhaald. De gevolgen van de coronacrisis op onder andere de wereldwijde *supply chains* en handelsrelaties zijn nog niet helemaal verteerd, of de onzekerheid en volatiliteit op de markten wordt weer opgedreven door de oorlog in Oekraïne. Het is op dit moment niet duidelijk hoe lang de hoge inflatie, aangedreven door sterk gestegen energieprijzen, zal aanhouden en wat de impact hiervan zal zijn op de economische conjunctuur.

⁵ In de recentste demografische vooruitzichten van het Federaal Planbureau (2022) neemt het aantal 55-plussers vanaf 2023 af. Deze daling zou aanhouden tot 2037. In dat jaar zouden er 101 000 55-plussers minder zijn dan in het piekjaar 2023.

Ook als er een recessie komt, is het nog geen uitgemaakte zaak dat de erg krappe arbeidsmarkt hierdoor sterk zal ontspannen. De toekomst is altijd onzeker, maar op dit moment zijn er nog meer factoren dan anders die het zicht vertroebelen.

Een tweede belangrijke kanttekening bij de werkzaamheidsprojecties is dat we geen recent beleid verrekenen. Dit is geen doelbewuste keuze, maar komt door het gebrek aan beleidsdoorrekeningen die integreerbaar zijn binnen het methodologisch kader van dit projectiemodel. De IMPACT-projectie houdt dus geen rekening met de arbeidsdeal die de federale regering in februari 2022 aankondigde, een pakket maatregelen over onder andere platformwerk, e-commerce, levenslang leren en transitietrajecten na ontslag. Evenmin worden recente Vlaamse beleidsinitiatieven, zoals de jobbonus en reïntegratietrajecten voor langdurige zieken, in het IMPACT-scenario doorgerekend.

Niettemin stellen de in dit artikel besproken werkzaamheidsprojecties volgens ons minstens twee zaken scherp: de nood aan extra beleid om de werkzaamheidsgraad op te krikken tot 80%, en de noodzaak om hierbij te focussen op de minder traditionele groepen van de arbeidsreserve en met name de in Vlaanderen omvangrijke groep van niet-beroepsactieven.

De IMPACT-projectie strandde op 76,6%, dit is 3,4 procentpunt werkzaamheid of 131 800 werkenden te weinig om in 2030 de kaap van de 80% te ronden. Het klopt dat ons projectiemodel, onder andere door het middelen van graden over langere periodes en dus het enigszins uitvlakken van plotse trends, een eerder conservatieve insteek heeft. Anderzijds is het zo dat het IMPACT-scenario een aantal (over?) optimistische aannames bevat, zoals de assumptie dat onze arbeidsmarkt in 2022 volledig hersteld is van de COVID-19-crisis en de veronderstelling dat de werkloosheidsgraad, onder invloed van de aanhoudende arbeidsmarktcrapte, in de tweede helft van dit decennium zal uitbodemden op een historisch gezien erg laag niveau (en dus vooral frictiewerkloosheid zal omvatten).

Ondanks de assumptie van een hersteld arbeidsmarktmomentum na corona en de gunstige vooruitzichten die we op het vlak van werkloosheid doorrekenen, blijft de geprojecteerde stijging van de werkzaamheid eerder bescheiden. Zoals eerder gemeld valt bovendien van de demografie geen meewind te verwachten. Dit brengt ons tot de eerste conclusie: de 80%-doelstelling is niet haalbaar zonder extra beleid. Hieronder valt voor ons de doordachte implementatie en uitrol van recent beslist beleid. Daarnaast zijn er zeker ook nieuwe beleidsimpulsen nodig om meer Vlamingen duurzaam aan het werk te krijgen en te houden.

Een tweede conclusie is dat een substantieel hogere werkzaamheidsgraad enkel gerealiseerd kan worden door tijdelijke uitval of vroegtijdige uittrede bij werkenden structureel te verminderen en - vooral - door grote groepen personen die vandaag niet-beroepsactief zijn duurzaam te activeren. Traditioneel werd voor het invullen van vacatures en het boeken van werkzaamheidswinst in de eerste plaats naar werkzoekenden gekeken, omdat zij de kleinste afstand tot werk hebben. We stellen echter vast dat de werkloosheidsgraad in Vlaanderen met ongeveer 3% erg laag is, en in het IMPACT-scenario veronderstellen we dat deze graad nog verder uitbodemt. Met zulke lage cijfers is het evident dat in de groep van de actieve werklozen nog nauwelijks werkzaamheidswinst te boeken zal zijn.

Het Steunpunt Werk heeft de voorbije jaren sterk ingezet op het gedetailleerd in kaart brengen van de arbeidsreserve op onze arbeidsmarkt (zie onder andere Vansteenkiste, Sourbron, Scholiers, Van Onacker, De Graeve, & De Smet, 2019). Behalve werkzoekenden wordt hierbij ook ingegaan op werkenden die meer zouden kunnen werken (dit heeft geen impact op de werkzaamheidsgraad) en vooral op de diverse groepen die bij de niet-beroepsactieven te onderscheiden zijn, zoals arbeidsongeschikten, huisvrouwen en -mannen, vervroegd gepensioneerden en personen die wel willen werken maar allerlei drempels ondervinden of ontmoedigd zijn geraakt in hun zoektocht naar een job. Samen maken deze groepen van niet-beroepsactieve personen een kwart uit van de bevolking op arbeidsleeftijd. Dit is de reserve die we moeten aanboren om naar 80% werkzaamheid te evolueren.

Het inzicht dat nieuw federaal en Vlaams beleid nodig is om de werkzaamheidsgraad op te krikken naar 80%, wordt ondertussen door velen gedeeld. Op Vlaams niveau loopt momenteel het tripartiet overleg om binnen de context van het VESOC tot een breed gedragen werkgelegenheidsakkoord te komen. De Vlaamse sociale partners gaven hiervoor in maart 2022 een belangrijke aanzet, met de SERV-publicatie 'Iedereen nodig, iedereen mee', waarin een veertigtal arbeidsmarktvoorstellen werden gelanceerd, rond de pijlers activering, levenslang leren, werkbaarheid en interregionale mobiliteit en economische migratie (zie ook elders in dit nummer de bijdrage van Buysse, Coppen en Morsink (2022)). Bij elk nieuw beleid zal het echter noodzakelijk zijn dat het ook echt doorsijpelt tot de burgers en organisaties voor wie het bedoeld is. Een goede communicatie en overzicht bieden aan de burgers en organisaties, zeker de kwetsbaren onder hen, lijkt ons op dat vlak dan ook cruciaal (De Standaard, 2022).

Ook het inzicht dat het laaghangend fruit (zoals direct inzetbare werkzoekenden) grotendeels geplukt is op onze krappe arbeidsmarkt, is intussen gemeengoed geworden (zie ook elders in dit nummer de analyse van Sourbron en Vansteenkiste (2022)). De uitdaging voor de volgende jaren wordt om ook mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt aan te trekken tot werk, en hiervoor zijn gerichte ondersteuning, bijkomende faciliteiten en het wegnemen van drempels onmisbaar. Hier is het zaak van beleid te creëren dat niet enkel de insiders op de arbeidsmarkt versterkt, maar ook kansen biedt om de arbeidsmarkt te betreden vanuit een niet-beroepsactieve positie. We stellen dan ook voorop, ondersteund door het tweede advies van de expertengroep van Minister Crevits, om een leer- en loopbaanoffensief aan te wakkeren bij deze laatste groep en hen voldoende mee op te nemen in beleid op dit vlak (zie ook Vansteenkiste, De Vos en De Coen (2021)).

Hoe groot de uitdaging richting 80% is, wordt onderstreept door de analyse van de potentiële werkzaamheidsgraad die Vansteenkiste en Sourbron (2020) maakten op basis van EAK-cijfers voor 2020: om de werkzaamheidsgraad van 74,7% naar 80,4% te tillen, is het nodig dat *alle* personen die tot de potentiële arbeidsreserve worden gerekend aan de slag gaan. 'Iedereen nodig, iedereen mee' is dan zeker het juiste motto voor de Vlaamse arbeidsmarkt op weg naar een werkzaamheidsgraad van 80%.

BIBLIOGRAFIE

- Buysse, L., Coppen, H., & Morsink, N. (2022). Iedereen nodig, iedereen mee: 40 voorstellen voor de Vlaamse arbeidsmarkt. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 32(1), 83-92.
- De Smet, R., Penders, I., & Vansteenkiste, S. (2021). De Vlaamse arbeidsmarkt tijdens het eerste jaar van de COVID-19-pandemie. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 31(1), 6-28.
- Abbeloos, J-F. (2022, 19 februari). Interview Sarah Vansteenkiste: 'Een werkzaamheidsgraad van 80 procent tegen 2030 is weinig realistisch'. *De Standaard*.
Geraadpleegd van https://www.standaard.be/cnt/dmf20220218_98244519
- Federaal Planbureau. (2022). *Demografische vooruitzichten 2021-2070*. Brussel: Federaal Planbureau.
- Federaal Planbureau, BISA, Statistiek Vlaanderen, & Iweps. (2021). *Regionale economische vooruitzichten 2021-2026*. Brussel.
- Sourbron, M., & Vansteenkiste, S. (2022). De onervulde arbeidswens van Vlaanderen in Europees perspectief. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 32(1), 18-28.
- Van Impe, G., Scholiers, B., Vansteenkiste, S., & De Smet, R. (2022). Krap, krappere, krapst?! Spannende tijden op de Vlaamse arbeidsmarkt. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 32(1), 5-17.
- Vansteenkiste, S., De Vos, A., & De Coen, A. (2021). Naar actieve en duurzame loopbanen via een leer- en loopbaanoffensief. Aanbevelingen vanuit de Vlaamse arbeidsmarktexpertengroep. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 31(2), 27-37.
- Vansteenkiste, S., Sourbron, M., Scholiers, B., Van Onacker, E., De Graeve, P., & De Smet, R. (2019). *Een inclusieve benadering van het arbeidspotentieel van de Vlaamse bevolking op basis van enquête- en administratieve data* (Werk.Rapport 2019 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk.